

VÉSZI JÓZSEF

ORSZ. KÉPVISELŐ

FELSZÓLALÁSA A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁRSASÁG 1905 MÁJUS 3-ÁN
TARTOTT ÜLÉSÉN.

Szóló jogot merít magának a hozzászóláshoz két dologból. Egyik az, hogy apa, tehát a modern középoktatást úgyszólván hatásaiban a gyermeklételekre, in anima vili, observálhatja; a másik az, hogy kultúr-ember, a kinek nyitott szemmel kell végigvizsgálnia a közélet minden jelenségét és e vizsgálat közben pusztán azért, mert pedagógiai szakavatottsága nincs, a középiskola mellett nem haladhat el indifferenter, nem haladhat el akkor, a mikor közéletünk, társadalmunk elfajulása, sőt politikai nyavalyáink szemlélete azt a meggyőződést keltik benne, hogy mindez elfajulás, mind e nyavalyák végső okát egyenesen a gimnázium eltorzulásában, a középiskola teljes elfajulásában, elcsenevedésében kell keresni.

Azt hiszi, helyesen járunk el, ha felállítunk bizonyos szempontokat, a melyek szerint az anyagot vizsgálnunk kell. Meg kell vizsgálnunk, mennyiben felel meg a középiskola nálunk, a tananyag mennyisége tekintetében van-e túlterhelés s milyen az anyagnak tartalmi minősége.

E vizsgálódásunknál a középiskola rendeltetésével keli elsősorban tisztába jönnünk. Mi a középiskola rendeltetése? A középiskola feladatáról a legelterjedtebb nézet az, hogy az ifjúságot előkészítse a főiskolai tanulmányok számára. Ez a legelfogadottabb definíció s egyszersmind a leghamisabb is, mert a középiskolai tanulók nagy kontingense az érettségivel kezében abban hagyja a tanulást s hogy ez nálunk nem társadalmi kivétel, hanem a társadalmi életnek majdnem szabályszerű jelensége, ezt mutatja az, hogy kvalifikacionális törvényünk egész sereg hivatal számára elegendőnek tartja az érettségit. Ha ez így áll, nem szabad azt mondani, hogy a középiskola megfelel hivatásának akkor, ha előkészít az egyetemre, hanem alternatív hivatást kell a középiskolának tulajdonítani, a mit úgy álla-

pítana meg szóló, hogy a középiskola hivatása a műveltségnek bizonyos mértékét közvetíteni az élet számára, úgy, hogy a kész alapra esetleg az egyetemi tanulmányok továbbépítése is ráfektethető legyen.

Magyarországon a középiskolát végzett ifjak nagy része nem jut el addig, hogy egyetemi tanulmányait befejezze, hanem kilép az életbe; tehát vizsgálnunk kell, alkalmas-e a mai magyar középiskola arra, hogy az élet számára az ifjúságot a műveltség közpértékével ruházza fel és alkalmas-e továbbá arra, hogy az ifjúnak elegendő alapot nyújt-hasson az egyetemi tanulmányok sikeres folytatásához? Kénytelen kijelenteni azon apodiktikus meggyőződését, hogy középiskoláink sem az egyik, sem a másik célnak nem tudnak megfelelni. Mi beszélünk középiskoláról, holott nálunk középiskolák vannak; e nyelvhasználat mégis egészen korrekt, mert voltaképen nálunk csak *egy* középiskola, csak gimnázium van, reáliskola nincs, a reáliskola árnyékéletet él a hatalmasan terpeszkedő gimnázium mellett! Érdekes tehát vizsgálni, hogy a gimnázium irtózatos túltengése önmagában elszigetelt jelenség-e vagy pedig általános társadalmi tünet? Azt hiszi szóló, ez nem elszigetelt jelenség, hanem tünet, a melyhez hasonló jelenséggel találkozunk a gazdasági, a társadalmi, a tudományos, sőt még a magasabb politikai életben is. Ha ifjúságunk egy része a reáliskolában a természettudományi művelődést keresné s azzal szerelné fel magát az élet harcára s ha ifjúságunk másik része a gimnáziumba menne, akkor az az ifjúság egészséges magyar társadalmat adna, mert mindenki fel lenne szerelve a maga körében a tudás azon mértékével, melyet tőle jövendőbeli polgári hivatása követelni fog. De ma nálunk ez nem így van; ma a gimnázium tananyagából gradatim minden természettudományi igazság kisiklott s a reáliskolákban a humanoriák mindinkább tért nyernek, úgy hogy az ifjúságot semmi olyan fegyverrel fel nem szereljük, a mire neki a XX. században az élet harcainak közepette szüksége lesz.

Arról van szó, milyen a gimnázium tananyaga? Hivatkozik szóló arra, hogy Giesswein Sándor szerint is modernizálnunk kell a középiskolai oktatást, de utalni akar az előtte szóló okfejtésének egy feltűnő hézagára. Kérdi, történetes, véletlen omiszió volt, vagy nem, hogy Giesswein a természettudományok gimnaziális oktatását bővebb alakban nem sürgette? Attól tart, nem volt ez pusztá feledékenység, hanem rendszer. Már pedig, ha a középiskola a jövőre vagy az élet, vagy a bővebb stúdiumok számára akar előkészíteni, akkor ez az előkészítés józanul, hazafiasán, bölcsen más alapon, mint a természettudományi igazságok alapján nem történhetik, nem szabad történnie. Miért irtóznak a természettudomány igazságainak közkinccsé tételétől? A jóhiszeműeknél talán nem utolsó sorban egy kis prűdéria lesz a dologban. Igaz, a természettudomány keze indelikát kéz, függönyöket lebbent fel, de e függönyök nem egy lefátyolozott saisi képet takarnak, hanem az igazi élet igazságait! Hát ha prűdéria, akkor először is a *natur alia non sunt turpia*

elvét kellene eltörölni. Másodszer, ha a latin és görög tanítás mérvéről elmélkednek, juttassanak helyet a következő szempontoknak is; Ravaszul, furfangosan kiválasztják a klasszikusokból az ártatlan helyeket; a *Bucolicon*-t olvastatják, az *Amorum liber*-t nem; odaadják Horatius ódáit, – hát Horatius csak ódákat írt? Nem írt-e szerelmes verseket is, a miknek olvasására egy huszárkáplár is elpirulna? – Ha megtanul az a fiú latinul annyira, hogy a *Bucolicon*-t megértse, megszerzi az *Amorum liber*-t is, és ha nem, akkor is az irodalom-történet tudomására fogja juttatni, hogy van egy túlgazdag klasszikus pornográfia, a melynek disznóságaihoz a mai pornográfia valóságos enyelgés, gyerekjáték. Azt mondják erre a klasszicizmus lelkes barátai: „Hja, a mit ezelőtt 2000 évvel disznózkodtak, azt bizonyos tárgyiasággal kell nézni.” Szólv nem óhajt ilyen tárgyias lenni; a mi obszczen volt volt 2000 év előtt, obszczen az ma is. És kérdi: mi szebb, jobb, helyesebb? Az-e, ha hasztalan, apró furfangokkal akarjuk elzárni a gyermeket veszedelmes latin és görög könyvektől, vagy ha férfias őszinteséggel feltárjuk előtte a szerves élet titkait, azt mondjuk: az egész természet egységes, az amoebát a tengerfenéken a bálnától és az embertől csak kvantitatív különbségek választják el, lerontjuk azt az autropocentrikus babonát, a mely hamis világképet állít a gyermek lelkébe és odaállítjuk az embert, nem mint a természet czélját, hanem mint ez idő szerint a legkomplikáltabb szervezetet az evoluczió fokain, a melynek természetesen magasabb erkölcsi kötelességei is vannak, ha odairányítjuk a gyermek lelkét a lét problémáinak tiszta területére, vagy pedig ha megvakítjuk a természet színarany, szüzi tisztaságú problémái iránt, – de ráuszítjuk a klasszikus literatura förtelmes pornográfiáját? Épeszü embernek itt még tétovázni sem szabad, ha választani kell.

Mégis, mi az oka annak, hogy a természettudomány hiába döngeti a középiskolák kapuját? A természetbeli fejlődés örök törvénye érvényesül itt is. Az új dolgoktól való irtózás. Nagypapaink is tanulták a latint, tehát unokáink is fogják, – pedig a mit érdemes volt, azt a klasszikus irodalomból mind lefordították magyarra, talán még többet is. Vannak fordítások, fájdalom, a magyar nyelvben kevesen, a melyek még klasszikusság, a nyelv szépsége dolgában is felveszik a versenyt az eredetivel. A modern gyermek ösztönszerűleg répugnai a latin, görög tanulásától, az élet lebírhatalan ösztöne küzd benne, a mikor mint a sündisznó, összehúzódik és védekezik. Ezért nem jár sikerrel e nyelvek tanítása sehól.

Azt mondják erre, annak a matematikusnak nem derogálhat megtanulni azt a latin nyelvet, a melyen Gauss írt. Nem derogál, de nincs okosabb dolga annak a matematikusnak? Gauss, Newton latinul írtak, akkor, mert teljes fogalomgazdagságú, árnyalatra képesebb más kultúrnyelv nem állott rendelkezésükre, vagyis, ha ma mondanák nekik, írjanak latinul, az volna a felelet: nem vagyok örült, mert kiadót se kapok.

Mások azt mondják, a filozófiai műveltség megszerzésére a latinnál alkalmasabb eszköz nincs. Helyes. De ebből az következik, hogy tanítsák a latin nyelvet azoknak, kik *filozófiai műveltségre* akarnak szert tenni; hanem minek tanítják akkor a latin nyelvet azoknak, kik nem akarnak filozófiai műveltségre szert tenni? Ha ezeknek félannyi idő alatt tanítanák az evolúciót, a leszármazást vagy hasonlót, sokkal derekabb, edzettebb emberek lennének, sokkal kulturálisabb értékkel bírna az, mint az a pár latin morzsa, a mit nyolcz év alatt tanítanak.

Legyen szabad itt egy kis kitérést tennie. Azt hallottuk itt, hogy a gimnáziumnak időről-időre a megváltozott társadalmi viszonyokhoz kell alkalmazkodnia. Nos, akkor attól tart, hogy a gimnázium úgy van jól, a hogy ma van. Ma a reakziós társadalmi irányzat azt mondja, hogy a kereskedelem csalás, az ipar élősdiség a társadalom testén; úri foglalkozás csak egy van: a nagybirtok, a latifundium. E mellett úri foglalkozás a jogtudomány, legújában a közjog. Ehhez kell egy úri iskola, ez a gimnázium. Van azután egy *fidonc* hivatás, mint a kereskedelem és ipar, s ezek számára van *fidonc* iskola: a reáliskola s a műegyetem, hova azonban művelt ember nem teszi be a lábát. (*Derültség.*) Az iskolák ezen bifurkációja teljesen megfelel a mai magyar társadalom szellemének s e szerint nem kellene fejlődnie a középiskoláknak. De szóló azt hiszi, helyesebb azt mondani, a középiskolának a tananyagra nézve *a mindenkori ismeretekhez kell alkalmazkodni*. Vagyis, ha van egy korszak, melyben a reneszánsz kiássa a klasszicizmus kincseit, a gimnázium tanítsa a klasszicizmust addig, míg a reneszánsz tart; de a mikor jön a természettudományi igazságok korszaka, ezeket tanítsák a középiskolában. Ma azonban a gimnázium ezekből nem tanít semmit, pedig ezek most a század uralkodó eszméi. Tessék csak nem a magyar, hanem az európai literatúrai megnézni, azt fogják látni, hogy a legtöbb mű természettudományi dologgal foglalkozik.

Nálunk a gimnáziumban két szemeszteren át tanítják az ásványt ant; de nem tanítják azt, hogy van valami átmenet a szervesetlen életből a szerveshez, hogy a kristályodásnál növekedési folyamatok vannak, hogy létezzenek kristály-anyák és kristály-gyermekek! Aztán ott van a botanika; bemagoltatják a gyermekkel azt, a mit a vizsga után kutyakötelessége elfelejteni; de felesleges is tanulnia azokat az osztályozásokat, mert még a legmodernebbje is egészen hamis, a melyet egy holnap tehető felfedezés halomra dönthet. Az osztályozásokat be kell magolni, de nem tanulják azt, hogy a tenger fenekén a fejlődés első fokán állat és növény édestestvérek; hogy anyagcsere dolgában vannak növényi életet élő állatok s állati életet élő növények; hogy ott van a szimbiózis, az együttélés állat és növény között: ezekről a botanika nem tanít semmit.

S azután mit tanít az állattan? Hogy az állat valami egészen más mint az ember; de azt, hogy az egyes fajokat csak kvantitatív

különbségek választják el, azt nem tanítják. Miért? Mert nem igaz? Hiszen a tanárok tudják, hogy igaz. A célukat nem ismeri szóló, de az okozatot igen. Az okozat az, hogy szellemileg nyomorék embereket szállít a középiskola az élet porondjára, olyan embereket, kik babonákkal vannak teletömve, kik vagy éhen vesznek és elbuknak, mint rosszul felnevelt emberek, vagy pedig a kenyérért folytatott küzdelemben ellopnak maguknak 1-2 órát s a pihenésre szánt éjszakai időt tanulásra fordítják.

Szólo azt hiszi, nem az iskola teszi nervózussá a gyermekeket, hanem a mai kor teszi korlátoltá az iskolát! Minden társadalomnak olyan iskolája van, a milyent elbír és megkövetel. Lehetetlen, hogy egészséges idegzetű ember járjon ilyen gimnáziumba, ha pedig jár, vagy meg kell buknia, vagy pedig mindazzal kell foglalkoznia, a mit ott nem tanítanak és semmivel sem szabad foglalkoznia, a mit ott tanítanak – vagyis neki a könyvtárakban kell tanulnia. Nagy rostalást kellene végezni a gimnázium tantervében, hogy idő és tanítási alkalom nyújtassék a hasznos tudományoknak. Mik azok, a miket ki kell dobni?

Tanítják a *rhetorikát*. Hát nincs nekünk elég szónokunk Magyarországon? Nem szónoklatok kellene nekünk, modern világfelfogást tanuljon a gyermek. Itt a *verstan*. Sehol annyi fűzfapoéta nincs, mint Magyarországon. Még a polgári iskolában is, de a reáliskolában egész bizonyosan és a kereskedelmi akadémián roppant diligenciával tanítják a verstant. Mi szüksége van a XX. századbeli modern kultúrembernek arra, hogy az asclepiadesi ódát megkülönböztesse az alcaeositól, a dactylust a trochaeustól? Tessék megyénként egy költőiskolát, egy 9-ik gimn. osztályt felállítani, ott tanuljon skandálni a ki akar. – Itt már meglehetősen jutna hely a természettudományok számára, a melyek nem fogják elfárasztani a gyermeket, mert a laboratóriumban fog tanulni, a mikroszkóphoz fogják vezetni; és a mely gyermek látta egyszer mi a sejt, látta a nedvkeringést, a szétoszlás folyamatát, a szerves élet kezdetének nagyszerű proccesszusát, a sejt kettéválását, a mint azok a bizonyos kiválások megtörténnek, az a gyermek fel van avatva a XX. század polgárává, annak hiába fognak trochaeusokról beszélni és arról, hogy mit csináltak a királyok és hadvezérek 2000 esztendőn át. Az a *történelem*, a mit ma tanítanak, merő képtelenség. Az évszám merőben felesleges, mert nem lehet és nem kell megtartani, csak nagy tájékoztató irányok kellene: hol van nyugat, dél, kelet, észak a világtörténetben. – Tudni kell a keresztes hadjáratok, renaissance, népvándorlás kezdetét, azután semmit arról, mit csináltak a királyok és hadvezérek, hanem hogy mit csináltak a *népek*, mit csináltak az *eszmék*, az *ember az egyén* és az *egyének összege*, a nép, milyen érdekekért s ideálokért hevült, hogyan élt. Tanítanak ebből valamit? Nem. Királyok regesztáit tanítják. A függelékben néha van szó egy-egy költőről is; már a művészetről alig két lap van, – de hogy ez a reneszánsz művészet az ember szellemi fejlődésére nagyobb hatással

volt, mint szabadon kiválasztható 50 király, azt elhallgatják, és a ki ezt ki meri mondani, azt elbuktatják. A mi igazság, az veszedelmes, attól el kell zárni a tanulót és a helyett meg kell tölteni fejét az alkohol páráival, egy hamis ideáлизмussal, hamissal, mert a múlt idők nagyságán borong és nem akarja látni a jelen viszonyait, a jövő feladatait. Ki kell selejtezni a gimnázium tankönyveit, megtisztítani minden ballaszttól. Az a miniszter, a ki javaslatot vagy törvénytervezetet készít majd erről, hunyja be a szemét és kérdezze, mit felejtett el a középiskolai anyagból – és mindazt húzza ki a tantervből. Tart tőle szóló, nem sok fog maradni. Az így megtisztított tantervbe pedig vigye be a természettudományi igazságokat, az élet reális, örök igazságait. Az emberi nagy érdekek, érzések összeütközéseit tanulmányozni, megtanítani, hogyan kell, okulva a múltakon, belőle a jövő számára a kellő konzekvenciát levonni, milliók nyomorára könyörölni tudó szívvel tekinteni, – szóval a jövő polgárát teljes fegyverzettel küldeni az élet harcaiba, ez a feladat, a melyet a magyar középiskola konokul elhanyagol és a melynek megoldására kell a magyar középiskola reformjának törekedni (*Hosszas taps és éljenzés.*)